

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทาน ให้ไว้ ณ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2515 และได้รวบรวมไว้ในหนังสือ มีดังนี้ (พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2543, หน้า 22)

...เยาวชนทุกคน มิได้ต้องการทำตัวให้ตกต่ำหรือให้เป็นปัญหาแก่สังคม ประการใด แท้จริงต้องการเป็นคนดีมีความสำเร็จ มีฐานะ มีเกียรติ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น แต่การที่จะบรรลุถึงประสงค์นั้น จำเป็นต้องอาศัยผู้แนะนำ ควบคุม ให้ดำเนินไป โดยถูกต้อง...

จะเห็นได้ว่า พระองค์ท่านทรงห่วงใยในปัญหาของเยาวชนและได้ชี้ให้เห็นว่า เยาวชนทุกคนสามารถเป็นคนดีและประสบผลสำเร็จในชีวิตได้ถ้าได้รับการแนะนำ และได้รับการควบคุมจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง และในสภาพสังคมปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการสื่อสาร ได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชน ทำให้ได้รับข่าวสารข้อมูลทั้งทางบวกและทางลบ รวมทั้งการแข่งขันทางเศรษฐกิจซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรง ส่งผลกระทบโดยตรงและโดยอ้อมต่อการดำเนินชีวิตของคนทุกเพศ ทุกวัย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ซึ่งมีอายุระหว่าง 11-25 ปี ที่เราเรียกว่า “วัยรุ่น” (จตุรพร ลิ้มมันจริง, 2546, หน้า 5) หรือวัยวิกฤติ ถือเป็นวัยแห่งมรสุมและความเครียด (storm and stress) ถ้าไม่สามารถปรับตัวได้ก็จะก่อให้เกิดความคับข้องใจ และวิตกกังวลจนนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหา การเรียน การติดสารเสพติด ความเครียด โรควิต โรคประสาท อาชญากรรม การฆ่าตัวตาย การทะเลาะวิวาท และปัญหาทางเพศได้

ความวิตกกังวลเกี่ยวกับปัญหาของวัยรุ่นเพิ่มความเป็นห่วงเป็นไขมากขึ้นใน ความรู้สึกรของพ่อแม่ ครู และผู้บริหารสถานศึกษา รวมไปถึงผู้บริหารการศึกษาทุกระดับ กระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้กลุ่มงานสิทธิเด็กและป้องกันพฤติกรรมนักเรียน และนักศึกษา กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพนักเรียน สำนักงานลูกเสือ ยุวกาชาดและ กิจการนักเรียน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ให้มีหน้าที่ดูแลสอดส่องความประพฤติ ของนักเรียนนักศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จากสถิติข้อมูลของกลุ่ม งานสิทธิเด็กและป้องกันพฤติกรรมนักเรียนและนักศึกษา ซึ่งได้ร่วมมือกับครูเครือข่าย และเจ้าหน้าที่ตำรวจออกปฏิบัติการภาคสนามเพื่อสำรวจดูแลวินัยของนักเรียนและ นักศึกษาภายในปี 2547 ทั้งตรวจและป้องกันเหตุตามสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งนักเรียนและ นักศึกษาที่หนีเรียนส่วนใหญ่ชอบไปใช้บริการหรือหนีเรียน ไปอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ปฏิบัติการทั้งหมดในรอบปี 131 ครั้ง ตรวจพบว่า มีนักเรียนและนักศึกษากำนวน 541 คน เป็นชาย 363 คน เป็นหญิง 178 คน มีความประพฤติที่ไม่เหมาะสมกับสภาพและวัยตาม ลักษณะความประพฤติที่ไม่เหมาะสม คือ หลบหนีการเรียน ร้อยละ 52 เล่นวีดีโอเกม ร้อยละ 27 เที่ยวเตร่ ร้อยละ 10 สูบบุหรี่ดื่มสุรา และก่อความรำคาญ ร้อยละ 9 และพบว่า วัยรุ่นที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม. 1 - ม. 3) มีสถิติการประพฤติตน ไม่เหมาะสมสูงที่สุดถึงร้อยละ 47 รองลงมาคือ วัยรุ่นที่ศึกษาอยู่ในระดับประกาศนียบัตร วิชาชีพชั้นต้น (ปวช.) ร้อยละ 26 และวัยรุ่นที่ศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม. 4 - ม. 6) ร้อยละ 13 และวัยรุ่นที่มีการประพฤติตนไม่เหมาะสมมากที่สุดมีอายุระหว่าง 13-15 ปี ซึ่งเป็นวัยรุ่นที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม. 1 - ม. 3) ร้อยละ 81 รองลงมาคือ วัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง 10-12 ปี ร้อยละ 13 ส่วนวัยรุ่นอายุ 16-18 ปี พบว่า มีการประพฤติตนไม่เหมาะสมกับสภาพร้อยละ 6 (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2549, หน้า 22)

จากการศึกษาความรุนแรงในวัยรุ่นไทยของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข (อุมาพร ตรังคสมบัติ, 2549, หน้า 14-15) พบว่า ในระหว่างปี พ.ศ. 2544-2547 จำนวน เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดและต้องอยู่ในการดูแลของสถานพินิจทั่วประเทศไม่ได้ มีแนวโน้มสูงขึ้นกว่าปีก่อน ๆ มากนัก แต่เมื่อพิจารณาถึงจำนวนเด็กและเยาวชนที่กระทำ ความผิดในข้อหารุนแรงแล้วพบว่ามีสถิติสูงขึ้นทุกปี ไม่ว่าจะเป็นความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน

โดยการปล้นหรือกรร โชกทรัพย์ ความผิดเกี่ยวกับเพศซึ่งกระทำในลักษณะโทรมหญิง หรือข่มขืนกระทำชำเรา ความผิดเกี่ยวกับอาวุธและวัตถุระเบิด โดยมีการพกพาอาวุธปืน และวัตถุระเบิดเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะความผิดฐานทำร้ายร่างกาย/พยายามทำร้ายร่างกาย มีสถิติสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาของวัยรุ่นอยู่ในสภาพที่น่าเป็นห่วง โดยเฉพาะผู้ที่มีอายุระหว่าง 13-18 ปี และสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีสถิติในการประพฤติดน ไม่เหมาะสมและมีสถิติการกระทำ ความผิดรุนแรงอยู่ในระดับสูง จากข้อมูลดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าในสภาพสังคมปัจจุบัน ที่พ่อแม่ผู้ปกครองต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว จนทำให้ ความใกล้ชิดของคนในครอบครัวลดน้อยลง พ่อแม่มอบความรักให้แก่บุตรหลานในรูป ของความสะดวกสบาย หรือวัตถุที่มีค่า ทำให้บุตรหลานเติบโตมาโดยไม่ได้ฝึกความ- อดทน รอคอย หรือการบอกกล่าวถึงวิธีการแก้ปัญหา วัยรุ่นยุคใหม่จึงเติบโตมาอย่าง เปราะบาง อ่อนแอ เอาแต่ใจตนเอง นึกถึงแต่ความต้องการของตนเองจนลืมนึกถึงผู้อื่น มีความอดทนน้อยลง ขาดความพยายาม ไม่สู้ปัญหา มีแรงจูงใจไม่สัมฤทธิ์ผล ขาดเป้าหมาย ในชีวิต มีความภูมิใจในตนเองต่ำ ดังนั้นเมื่อเผชิญกับความผิดหวังหรือปัญหาวิกฤติต่าง ๆ มักจะท้อถอย ประชดชีวิต ทำร้ายตนเองและผู้อื่น หรือแม้แต่การฆ่าตัวตายจากปัญหาที่มี ทางแก้ไขได้ เช่น นักเรียนชายชั้น ม. 6 ฆ่าตัวตายเพราะผลการเรียนตกต่ำ หรือนักศึกษา มหาวิทยาลัยชั้นปีที่ 2 ฆ่าตัวตายเพราะผลการเรียนตกต่ำต้องย้ายที่เรียน หรือแม้แต่อาจารย์ มหาวิทยาลัยกระโดดตึกตายเนื่องจากมีปัญหาเกี่ยวกับคนรัก ทั้ง ๆ ที่เคยเป็นนักเรียนเรียนเก่ง และเป็นดาวของสถาบัน หรือแม้แต่คู่รักวัยรุ่นฆ่ากันตายด้วยความหึงหวง แสดงให้เห็นว่า ท่ามกลางความสะดวกสบายที่พ่อแม่มอบให้แทนความรักและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี วัยรุ่นมีปัญหาด้านการปรับตัว โดยเฉพาะความสามารถในการเผชิญปัญหาที่มีความอ่อนแอ มาก ดังนั้นการสร้างความเข้มแข็งของสังคมภายในประเทศและสร้างประชากรที่มีคุณภาพ ที่สามารถยืนหยัดต่อสู้และเผชิญปัญหาหรือวิกฤติต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ อย่างอดทน เพียรพยายาม ยึดหยุ่น ยอมรับการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง และควบคุมสถานการณ์ได้ จึงเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จาก พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545, หน้า 7-12) ในหมวด 4 ว่าด้วยแนวการจัดการศึกษา มาตรา 24 ที่เน้นให้กระบวนการ

จัดการเรียนรู้ “... เน้นการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา...” รวมไปถึงวิสัยทัศน์ของการจัดการศึกษาไทย ในขณะที่มีการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามมาตรฐานการเรียนรู้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 4) ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียน “มีศักยภาพในการจัดการปรับวิธีคิด วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์” และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554 (*แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10*, 2549, หน้า 94-99) กำหนดไว้ในเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ กล่าวถึงทิศทางการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) กำหนดขึ้นบนพื้นฐานการเสริมสร้างทุนของประเทศทั้งทุนทางสังคม... ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และอัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวปฏิบัติ... ทำให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและสามารถตัดสินใจโดยใช้หลัก “ความพอประมาณ” ในการดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรม ซื่อสัตย์สุจริต อดทน ขยันหมั่นเพียร อันจะเป็น “ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี” ให้คนพร้อมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น...” และเป็นเป้าหมายของการพัฒนาคนและสังคมไทยในเรื่องเป้าหมายให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม อารมณ์ มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีทักษะในการประกอบอาชีพ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข” นอกจากนี้ในแนวทางการพัฒนาคน ข้อ 2.1 กำหนดว่า “พัฒนาเด็ก... ฝึกให้เด็กคิด วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล มีระบบ รู้จักเข้าใจ และสามารถควบคุมตนเองได้อย่างเหมาะสม...”

การศึกษาเกี่ยวกับระดับความสามารถในการเผชิญปัญหา หรือ Adversity Quotient (AQ) ได้เริ่มปรากฏขึ้นในปี ค.ศ. 1997 โดย Stoltz ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มแนวคิดนี้ขึ้น โดยสร้างขึ้นจากพื้นฐานของการวิจัยจากมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงหลายแห่ง และจากการศึกษาข้อเขียนจากทั่วโลกมากกว่า 500 ชิ้น ในสาขาหลัก 3 สาขา (ธีระศักดิ์ กำบรรณารักษ์, 2548, หน้า 20) ได้แก่ จิตวิทยาการรู้คิด (cognitive psychology) จิตเวช-ประสาทและภูมิคุ้มกันวิทยา (psychoneuroimmunology) และสรีรประสาทวิทยา (neurophysiology) Adversity Quotient (AQ) จึงประกอบด้วยองค์ประกอบเชิงปฏิบัติที่สำคัญ 2 ประการ คือ เป็นทฤษฎีที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ และสามารถประยุกต์ใช้ใน

โลกแห่งความเป็นจริงได้ ภายใต้แนวคิดที่ว่า ชีวิตก็เหมือนการไต่ภูเขา ความสำเร็จได้มาด้วยความทรหดมุ่งมั่น เหมือนดั่งการไต่เขาที่บางครั้งไปเรื่อย ๆ บางครั้งก็ก้าวไปอย่างทรมาณและเป็นไปอย่างช้า ๆ สลับกับก้าวอย่างที่เจ็บปวด บางคนท้อแท้ บางคนไม่ท้อถอย แม้ว่าการเผชิญอุปสรรคที่ไม่น่าจะเอาชนะได้ก็สู้ต่อไป บุคคลเหล่านี้จะกลายเป็นคนที่เข้มแข็งมากขึ้น ผู้ที่มีระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาสูง (AQ สูง) จะมีจิตใจเข้มแข็ง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใด ๆ เตรียมพร้อมกับการเปลี่ยนแปลง มองโลกในแง่ดี อดทนมีแรงจูงใจ สามารถจัดการกับปัญหาหรืออุปสรรคได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนผู้ที่มีระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาลำบาก (AQ ต่ำ) เมื่อเผชิญกับความทุกข์ยาก หรือผิดหวัง มักจะยอมแพ้ ท้อแท้กับชีวิตและตอบสนองต่อปัญหาในทางที่ไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดปัญหาใหม่ต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ และจากการที่ระดับความสามารถในการเผชิญปัญหา (AQ) เกิดขึ้นจากจิตวิทยาการรู้คิด ซึ่งกล่าวถึงการตอบสนองของบุคคลต่อวิกฤตต่าง ๆ รวมถึงผลที่เกิดจากการตอบสนองนั้น ๆ และสรีรประสาทวิทยา ได้กล่าวถึงบทบาทของสมองที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนให้เกิดนิสัยที่พึงปรารถนา สำหรับจิตเวชประสาทและภูมิคุ้มกันวิทยา กล่าวว่ามีการเชื่อมโยงโดยตรงระหว่างวิธีที่เราตอบสนองต่อวิกฤตกับสุขภาพกายและสุขภาพจิต ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ที่จะพัฒนาระดับความสามารถในการเผชิญปัญหา และเป็นวิธีการที่จะช่วยสร้างลักษณะนิสัยที่ดีให้เกิดขึ้นได้อย่างถาวรต่อไป

จากการศึกษาของ บุญศิริ จนศิริมงคล (อ้างถึงใน อุมาพร ตรังคสมบัติ, 2549, หน้า 22) ซึ่งได้ทำการศึกษาลักษณะทางจิตใจของวัยรุ่นที่ก่อพฤติกรรมรุนแรงหลายแง่มุม เช่น การศึกษาวิธีการปรับตัว การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม วิธีการจัดการกับปัญหาและบุคลิกภาพ โดยศึกษากรณีศึกษานักเรียนชายชั้นมัธยมปลายที่ก่อคดีอุกฉกรรจ์โดยยิงคู่อริและบุคคลอื่นเสียชีวิต พบว่า นักเรียนมีปัญหาพฤติกรรมเกรี้ยวกร้าวมาก่อน ทั้งขาดทักษะในการแก้ปัญหาและการควบคุมอารมณ์ และ Weisman (อ้างถึงใน มุกข์ดา ผดุงยาม, 2547, หน้า 3) ยังได้กล่าวไว้อีกว่า วิธีการเผชิญปัญหามีหลายรูปแบบทั้งในลักษณะของการต่อสู้ การหนี หรือการเผชิญปัญหา ซึ่งเป็นปฏิกิริยาปกติที่เกิดขึ้นกับทุกคน ทั้งนี้เพื่อรักษาภาวะสมดุลทางจิตใจ (psychological equilibrium) ซึ่งโดยทั่วไปแล้วบุคคลจะใช้วิธีการเผชิญปัญหาเพียง 1-2 วิธีที่คุ้นเคยหรือใช้วิธีที่เคยใช้แก้ไขปัญหาลำเร็จมาแล้วในอดีตเพื่อแก้ไข ควบคุมปัญหาและความขัดแย้งที่เกิดขึ้น บางครั้งบุคคลสามารถปรับตัว

ให้เข้ากับความต้องการที่เกิดขึ้นได้ง่าย ๆ แต่บางเวลาก็ต้องใช้วิธีการเผชิญปัญหาที่ยุ่งยาก และบางคนอาจเผชิญปัญหาชนิดหนึ่งได้ดี แต่เผชิญปัญหาชนิดอื่นได้ยากก็เป็นที่น่าสังเกต บุคคลเลือกใช้รูปแบบการเผชิญปัญหาซ้ำ ๆ เช่นเดิมก็จะติดเป็นนิสัย ก่อให้เกิดเป็นความยุ่งยากในการปรับตัวจนกลายเป็นพฤติกรรมในด้านลบมากกว่าด้านบวก การหลีกเลี่ยงนี้ สังคม การไม่อยู่ในโลกของความเป็นจริง หลงตนเอง หวาดระแวง มีอาการทางร่างกาย ซึ่งมีสาเหตุมาจากจิตใจไปจนถึงเกิดอาการทางจิตได้ในที่สุด นั่นก็หมายความว่า บุคคลมียุทธวิธีในการเผชิญปัญหาที่แตกต่างกันไป และก็ได้ไม่ได้หมายความว่ายุทธวิธีในการเผชิญปัญหาที่บุคคลเลือกใช้จะส่งผลดี ต่อภาวะสุขภาพหรือเป็นยุทธวิธีที่สร้างสรรค์เสมอไป (Rice, 1998, p. 289) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มของวัยรุ่น ซึ่งไม่คำนึงถึงวิธีการที่เหมาะสมกับตนเอง แต่มักจะผูกพันและให้ความสำคัญอย่างมากกับค่านิยม ความเชื่อ หรือเป้าหมายตามที่เขาได้รับจากสภาพทางสังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งการพยายามแสวงหาด้านแบบที่จะนำมาเป็นแบบอย่างของเอกลักษณ์หรือบุคลิกภาพของตนเอง ซึ่งถือเป็นพัฒนาการตามช่วงวัยของวัยรุ่น แสดงให้เห็นได้ว่า วัยรุ่นมีความเสี่ยงที่จะเลือกใช้ยุทธวิธีในการเผชิญปัญหา ในรูปแบบที่ไม่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเลือกตามแบบอย่างที่ไม่เหมาะสม จะมีผลทำให้ไม่สามารถเผชิญปัญหาได้ Grosen and Buch (อ้างถึงใน ละเมียด ยิ้มประพันธ์, 2546, หน้า 2) กล่าวว่า หากบุคคลใดสามารถเลือกวิธีเผชิญปัญหาได้อย่างเหมาะสม บุคคลนั้นก็จะมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหา

จากรายงานการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับความรุนแรงในวัยรุ่น โดย กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข พบว่า เพื่อนเป็นปัจจัยที่สำคัญมาก (อุมาพร ตรังคสมบัติ, 2549, หน้า 48) การศึกษาทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนาพบว่า การมีเพื่อนที่กระทำผิดกฎหมายหรือใช้สารเสพติดมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมรุนแรงของวัยรุ่น และการคบเพื่อนที่ไม่ชอบความรุนแรงจะป้องกันการมีพฤติกรรมรุนแรงในวัยรุ่น การคบเพื่อนที่มีพฤติกรรมเหมาะสมจะช่วยลดโอกาสเสี่ยงต่อการทำผิดกฎหมายด้วย ภาวิณี อยู่ประเสริฐ (2540, หน้า 47) และอุมาพร ตรังคสมบัติ (2549, หน้า 51) กล่าวว่า อิทธิพลของกลุ่มมีความสำคัญต่อพฤติกรรมของวัยรุ่น ถ้าวัยรุ่นคบกับกลุ่มเพื่อนที่มีความประพฤติไม่ดีวัยรุ่นก็จะแสดงพฤติกรรมเช่นนั้นตามไปด้วย ในขณะที่เดียวกัน

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (2542, หน้า 51) กล่าวว่า เพื่อนนับว่าเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อความคิด เจตคติ และพฤติกรรมของวัยรุ่นด้วย งานป้องกันสารเสพติดจึงได้ตระหนักถึงความสำคัญและเห็นคุณค่าของกลุ่มเพื่อนและมีการใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อประโยชน์ในการป้องกันสารเสพติด อีกทั้งเรายังสามารถมองเห็นปรากฏการณ์ทางสังคมในระยะวัยรุ่น คือ อิทธิพลของสัญลักษณ์ในกลุ่มเพื่อน รุนราวคราวเดียวกัน ซึ่งจะทำให้ความรู้สึกของวัยรุ่นสบายใจหรือทุกข์ใจ ภูมิใจหรือ ห่อเหี่ยวใจ เพราะเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกันเป็นกุญแจดอกสำคัญ นำไปสู่ความรู้สึกว่าเป็น ที่นิยมหรือถูกปฏิเสธ และเพื่อนจะสอนวัยรุ่นทางอ้อมเกี่ยวกับการพูด การแต่งตัว และการกระทำว่าควรเป็นอย่างไร ตลอดจนทำให้เกิดอารมณ์รุนแรงในการทำตาม “วัฒนธรรม ของคนหนุ่มสาว (youth culture)” หรือบรรทัดฐานของกลุ่มเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน (จตุรพร ลิ้มมันจริง, 2546, หน้า 114) เมื่อกลุ่มเพื่อนมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อ วัยรุ่นมากไม่ว่าจะมีอิทธิพลทั้งต่อการกระทำความผิดและมีอิทธิพลต่อการประพฤติดี ประพฤติชอบ เพื่อนจึงน่าจะช่วยวัยรุ่นในการพัฒนาความสามารถเพื่อเผชิญปัญหาต่าง ๆ ได้ และแน่นอนว่าการที่จะให้เพื่อนช่วยเพื่อนได้ประสบผลสำเร็จ เพื่อนที่ทำหน้าที่เป็น ผู้ช่วยเหลือต้องได้รับการฝึกหัดและฝึกรอบมาก่อน ซึ่งในการฝึกรอบนั้น Varenharst (อ้างถึงใน วันเพ็ญ สมภพรุ่งโรจน์, 2547, หน้า 3) กล่าวว่า การฝึกรอบแบบเพื่อนช่วยเพื่อน กลุ่มเพื่อนที่ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือ (peer group helper) เป็นผู้ที่ได้รับการฝึกรอบ บทบาทของการเป็นผู้ช่วยเหลือในกลุ่มมาก่อน แล้วจึงทำหน้าที่เอื้ออำนวยให้การช่วยเหลือ เพื่อนในกลุ่ม ได้ร่วมกันแสดงความรู้สึกนึกคิด และสนับสนุนให้เพื่อนผู้รับการช่วยเหลือ ในกลุ่มมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน Varenharst จึงเปรียบเพื่อนผู้ให้การช่วยเหลือเสมือนทรัพยากร อันล้ำค่าที่ช่วยเสริมสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลเพราะเป็นทั้ง “เพื่อน” และ “ผู้ให้การช่วยเหลือ” ในเวลาเดียวกัน

จากการศึกษาสภาพปัญหาของวัยรุ่นในปัจจุบัน ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษา การพัฒนาระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่น โดยการให้คำปรึกษากลุ่มแบบ เพื่อนช่วยเพื่อน ด้วยการสร้างและพัฒนา โปรแกรมการปรึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อน แล้วฝึกรอบเพื่อนผู้ให้การช่วยเหลือเพื่อทำหน้าที่ในการช่วยเหลือเพื่อนที่มีระดับ

ความสามารถในการเผชิญปัญหาต่ำ เพื่อให้วัยรุ่นกลุ่มที่รับการช่วยเหลือมีระดับความสามารถในการเผชิญปัญหามากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ดังนี้
เพื่อสร้างและพัฒนาโปรแกรมการปรึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อนเพื่อเพิ่มพูนระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่น

คำถามการวิจัย

1. โปรแกรมการปรึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อนที่สามารถพัฒนาระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นมีองค์ประกอบอย่างไร สามารถใช้ทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบศูนย์กลางอยู่ที่บุคคลมาสนับสนุนการพัฒนาโปรแกรมได้อย่างไร
2. โปรแกรมการปรึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อนสามารถพัฒนาทักษะผู้ให้การช่วยเหลือได้สูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองระดับใด
3. โปรแกรมการปรึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อนสามารถพัฒนาระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมต่างกันอย่างไร
4. โปรแกรมการปรึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อน กรณีผู้ให้การช่วยเหลือและผู้รับการช่วยเหลือเป็นเพศเดียวกันสามารถพัฒนาระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นมีประสิทธิผลแตกต่างจากกลุ่มควบคุมระดับใด
5. โปรแกรมการปรึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อน กรณีจัดให้ผู้รับการช่วยเหลือคละเพศกันสามารถพัฒนาระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นมีประสิทธิผลแตกต่างจากกลุ่มควบคุมระดับใด

6. โปรแกรมการศึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อน กรณีผู้ให้การช่วยเหลือมีเพศต่างกันมีผลทำให้การพัฒนาระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นแตกต่างกันหรือไม่

7. โปรแกรมการศึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อนทั้งแบบผู้ให้การช่วยเหลือและผู้รับการช่วยเหลือเพศเดียวกัน และแบบผู้รับการช่วยเหลือคละเพศแต่ผู้ให้การช่วยเหลือเพศต่างกัน พัฒนาระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นได้ผลอย่างไร เมื่อจำแนกตามเพศและสภาพครอบครัวของผู้รับการช่วยเหลือ

สมมติฐานการวิจัย

1. โปรแกรมการศึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อนสามารถพัฒนาความสามารถในการให้การช่วยเหลือของวัยรุ่นกลุ่มผู้ให้การช่วยเหลือในกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อนให้สูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง
2. กลุ่มวัยรุ่นผู้รับการช่วยเหลือโดยโปรแกรมการศึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อนมีระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาสูงกว่ากลุ่มควบคุม
3. โปรแกรมการศึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อนกรณีผู้ให้การช่วยเหลือและผู้รับการช่วยเหลือเพศเดียวกัน สามารถพัฒนาระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาสูงกว่ากลุ่มควบคุม
4. โปรแกรมการศึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อน กรณีจัดให้ผู้รับการช่วยเหลือคละเพศกัน สามารถพัฒนาระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นได้สูงกว่ากลุ่มควบคุม
5. เพศของผู้ให้การช่วยเหลือมีผลต่อการพัฒนาระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นไม่แตกต่างกัน
6. เพศและสภาพครอบครัวเป็นปัจจัยที่มีผลต่อระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นกลุ่มผู้รับการช่วยเหลือ

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้กำหนดขอบเขตของการศึกษาเป็น 3 ชั้นตอน คือ

1. การศึกษาระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่น โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้รู้ระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นอันจะนำไปสู่การใช้ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามไปคัดแยกเป็นกลุ่มผู้ให้การช่วยเหลือและผู้รับการช่วยเหลือต่อไป

2. การพัฒนาความสามารถในการให้การช่วยเหลือของวัยรุ่นผู้ให้การช่วยเหลือในกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน โดยใช้โปรแกรมการฝึกอบรมเพื่อให้ความรู้และฝึกทักษะพื้นฐานของการให้คำปรึกษากลุ่มและฝึกใช้โปรแกรมการปรึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นเวลา 5 วัน รวมเวลาในการฝึกอบรม 38 ชั่วโมง และประเมินความสามารถในการให้การช่วยเหลือของผู้รับการฝึกอบรมทุกคนเมื่อเสร็จสิ้นการอบรม

3. การพัฒนาระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นผู้รับการช่วยเหลือจากกลุ่มเพื่อน โดยการจัดให้วัยรุ่นผู้ให้การช่วยเหลือทำหน้าที่ให้คำปรึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อนเป็นเวลา 6 สัปดาห์ โดยให้มีการพบกลุ่มสัปดาห์ละ 2 ครั้ง รวมทั้งหมด 12 ครั้ง ใช้เวลาในการพบกลุ่มครั้งละ 2 ชั่วโมง โดยในขณะทดลองจะมีการประเมินและติดตามผลทุก 2 สัปดาห์ เมื่อครบกำหนดแล้วจะทำการวัดระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นผู้รับการช่วยเหลือ โดยใช้แบบวัดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนวัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง 13-15 ปี และกำลังศึกษาในระดับช่วงชั้นที่ 3 (ม. 1 - ม. 3) และนักเรียนวัยรุ่นที่มีอายุ 16-18 ปี ที่กำลังศึกษาในระดับช่วงชั้นที่ 4 (ม. 4 - ม. 6) ในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทุกเขต ใน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง ประกอบด้วย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก สุโขทัย นครสวรรค์ กำแพงเพชร ตาก เพชรบูรณ์ พิจิตร และอุทัยธานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจำนวน 20 เขต และโรงเรียนจำนวน 269 โรงเรียน จำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 248,276 คน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550)

ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรต้น (independent variables) ได้แก่
  - 1.1 โปรแกรมการศึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อนเพื่อเพิ่มพูนระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่น
  - 1.2 เพศ
  - 1.3 สภาพครอบครัว
2. ตัวแปรตาม (dependent variable) ได้แก่ ระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่น

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่น หมายถึง การแสดงออกของวัยรุ่นที่แสดงให้เห็นว่า สามารถดำเนินการแก้ไขข้อขัดข้องต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งประกอบด้วยลักษณะย่อย 4 ลักษณะ ดังนี้

1.1 การเข้าใจและยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งวางแผนเพื่อควบคุมปัญหา หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจปัญหา ยอมรับการเปลี่ยนแปลง และสามารถวางแผนเพื่อดำเนินการแก้ไขและควบคุมปัญหาได้

1.2 การดำเนินการแก้ปัญหาและการรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น หมายถึง ความสามารถในการกำหนดแนวทางการศึกษาสาเหตุของปัญหา กำหนดเป้าหมายในการแก้ไขปัญหา วิธีการศึกษาข้อมูล ขั้นตอนในการดำเนินการแก้ไขปัญหา การติดตามและประเมินผลการแก้ไขปัญหา พร้อมทั้งรับผิดชอบต่อผลการกระทำและผลกระทบจากการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

1.3 การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง หมายถึง ความสามารถในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การเรียนรู้ และสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง เพื่อเตรียมความพร้อมที่จะเผชิญปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น

1.4 การอดทนและเพียรพยายาม หมายถึง การมีความมุ่งมั่น อดทน ศรัทธา และเชื่อมั่นในตนเอง รวมไปถึงการมองโลกในแง่ดี

2. การพัฒนาความสามารถในการให้คำปรึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อน หมายถึง การแสดงออกของวัยรุ่นที่ได้รับคัดเลือกให้ทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษา โดยรับการฝึกอบรมจากผู้วิจัยในด้านทักษะพื้นฐานของการให้คำปรึกษากลุ่ม ได้แก่ การสร้างสัมพันธภาพที่ดี การเป็นผู้ฟังที่ดี การให้การยอมรับและให้โอกาส การสื่อความ การให้กำลังใจและเอื้ออาทร และได้รับการประเมินว่าเป็นผู้มีประสิทธิภาพในการให้คำปรึกษากลุ่ม โดยเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

3. การพัฒนาระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของผู้รับการช่วยเหลือโดยโปรแกรมการปรึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อน หมายถึง การแสดงออกของวัยรุ่นที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้รับการช่วยเหลือโดยกลุ่มการให้คำปรึกษาแบบเพื่อนช่วยเพื่อน ในการได้รับคำแนะนำ การให้กำลังใจ ให้ระบายความรู้สึก ให้ความเห็นอกเห็นใจ ให้การยอมรับ และให้โอกาสในการตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหา ภายใต้บรรยากาศที่อบอุ่น ปลอดภัย และสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกในกลุ่มและผู้นำกลุ่ม โดยมีผู้นำกลุ่มเป็นผู้เอื้ออำนวยให้เกิดบรรยากาศของความเอื้ออาทรและอบอุ่น ปลอดภัยตลอดระยะเวลาในการเข้ากลุ่ม ซึ่งสามารถประเมินผลได้ใน 4 ด้าน คือ (1) การเข้าใจและยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งวางแผนเพื่อควบคุมปัญหา (2) การดำเนินการแก้ปัญหา และการรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น (3) การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง (4) การอดทน และเพียรพยายาม

4. โปรแกรมการปรึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อน หมายถึง โปรแกรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยใช้กระบวนการให้คำปรึกษากลุ่มซึ่งผู้ให้คำปรึกษาในกลุ่มเป็นเพื่อนที่ผ่านการฝึกอบรมการใช้ทักษะเบื้องต้นในการให้คำปรึกษา และฝึกการใช้โปรแกรมการให้คำปรึกษาจากผู้วิจัย ซึ่งโปรแกรมการให้คำปรึกษากลุ่มจะกำหนดให้มีการพบกลุ่ม ทุกสัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 ครั้ง ครั้งละ 2 ชั่วโมง เป็นเวลา 6 สัปดาห์ รวมจำนวนครั้งในการพบกลุ่ม 12 ครั้ง เพื่อพัฒนาระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นกลุ่มผู้รับการช่วยเหลือใน 4 ลักษณะ คือ

4.1 การเข้าใจและยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งวางแผนเพื่อควบคุมปัญหา

4.2 การดำเนินการแก้ปัญหาและรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น

- 4.3 การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
- 4.4 การอดทน และเพียรพยายาม
5. สภาพครอบครัว หมายถึง สภาพของครอบครัวของวัยรุ่นผู้รับการช่วยเหลือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 จนถึงระยะเวลาของการทำวิจัย ซึ่งแบ่งเป็นดังนี้
- 5.1 อาศัยอยู่กับพ่อแม่ หมายถึง สภาพครอบครัวที่มีพ่อแม่ลูกอาศัยอยู่บ้านหลังเดียวกัน
- 5.2 อาศัยอยู่กับพ่อหรือแม่ หมายถึง สภาพครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างกัน วัยรุ่นอาศัยอยู่กับพ่อหรือแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
- 5.3 ไม่ได้อาศัยอยู่กับพ่อแม่ หมายถึง อยู่ในความดูแลหรืออยู่ในความอุปการะของคนอื่นที่ไม่ใช่พ่อแม่
6. กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน หมายถึง กระบวนการที่บุคคลที่มีวัยใกล้เคียงกันมารวมกันเพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้ข้อเสนอแนะแก่เพื่อนในกลุ่มที่ประสบปัญหาให้ได้รับการช่วยเหลือที่เหมาะสมต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ได้โปรแกรมการปรึกษากลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อนที่สามารถพัฒนาระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นที่มีประสิทธิภาพ สามารถเผยแพร่เพื่อใช้กับประชากรกลุ่มอื่น ๆ ได้
2. วัยรุ่นผู้ให้การช่วยเหลือที่ผ่านการฝึกอบรมมีความสามารถในการเป็นผู้ให้คำปรึกษากลุ่มเพิ่มขึ้น และทำให้มีผู้ให้คำปรึกษาแก่วัยรุ่นเพิ่มมากขึ้น
3. วัยรุ่นผู้รับการช่วยเหลือมีระดับความสามารถในการเผชิญปัญหา มีทักษะในการเผชิญปัญหาและแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม และดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขตามศักยภาพ

